

*В інтимній тиші вечоровій,
Де очі в очі – вир жаги,
Де груди стогнуть мармурові,
Де ми удвох – земні боги
У зачарованій діброві [7].*

Знецінення любові у сучасному суспільстві для письменника постає гострим питанням, оскільки митець бачить тут корінь проблеми жорстокості до оточуючого світу. В'ячеслав Романовський стурбований сучасним тлумаченням цього поняття, тому створює екскурс у минуле у формі спогад, де поетичною мовою характеризує цінності любові.

Ласкавка – авторство цього неологізму належить саме В. Романовському. Тепле, зворушливо-проникливе слово. Він його вигадав, випестував і, наче запорізький козак вірного коня, веде за собою із книги в книгу. В його яскравих поезіях, повних бурхливого світла людських почуттів, не люди, а душі торкаються одне одного, і ця любов, ця симфонія закоханості – повсюди:

*І в ударі бузок і півонія,
Світ у барвах, у запахах світ.
Простягаю ласкавці долоні я
(Що не рух поміж нас – церемонія,
Що не погляд – одвертя привіт) [8].*

В'ячеслав Романовський доволі часто звертається до українського народу. Письменник мимоволі хоче закликати людей до миру справедливості, урівноваження та спокою. Прикладом цього можуть бути поетичні рядки:

*Ненависне й гіркотне полиша,
Між добрі люди йде моя душа...
Дорогою любові треба йти,
Бо ми віддавна – сестри і брати! [8].*

Отже, В'ячеслав Романовський своїми поетичними творами досягає найвищих вершин духовності. Для нього жінка – подруга, кохана, дружина, і, передовсім – богиня! І саме про неї і для неї складає він «величний гімн жіночності і вроди». Для ліричного героя самобутньої творчості поета любов – це свято, «зоряний політ» у феєричну ніч нестямного кохання. Він є ліриком, який у своїх помислах не припиняє блукати у любій його серцю в пошуках давно вже знайденої любимої і протягом десятиліть не припиняє освідчуватись перед нею у своїх захмарних почуттях.

Письменник у поетичних творах не використовує екзотичних картин життя, пейзажів, оскільки прагне писати твори мистецтва слова, спираючись на ті факти, що виступають реаліями для кожного з нас, знайомить з дійсністю, що знайома реципієнту. У художніх творах В'ячеслав Романовський акцентує увагу на цінності поетичного слова, що виступає відображенням динаміки життя, оскільки покликане досліджувати й аналізувати. Письменник наголошує на необхідності поезії не для мистецтва, а для мети порушувати та вирішувати нагальні проблеми, оскільки виступає засобом спілкування з читачем.

Література:

1. Бінкевич О. С. Поет і перекладач: [бесіда з письм. Олексієм Бінкевичем] / О. С. Бінкевич // Осяяла натхненням Слобожань: есеї та бесіди. – 2013. – С. 116–124.
2. Романовський В. Є. А я повім тобі...: лірика та експериментальні твори / В. Є. Романовський. – Харків: ТАЛ «Слобожанщина», 2006. – 126 с.
3. Романовський В. Є. Квіткова симфонія / В. Є. Романовський // Слобідський край. – 2009. – 30 вересня – С. 7.
4. Романовський В. Є. Князівство любові: лірика / В. Є. Романовський. – Харків: Майдан, 2000. – 87 с.
5. Романовський В. Є. Ласкавка: інтимна лірика різних років / В. Є. Романовський / М. Ю. Федорко, М. Таможников. – Харків: Федорко, 2013. – 317 с.
6. Романовський В. Є. Цвіт озимини: поезії / В. Є. Романовський; [передмова Анатолія Перерви]. – Харків: Майдан, 2005. – 295 с.
7. Романовський В. Є. Поезія // Режим доступу: <http://maysterni.com/publication.php?id=77746>.
8. Романовський В. Є. Поезія // Режим доступу: <http://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=241023>.

УДК 82.09:82-94«18»/«19»

Г. М. Шевців, Р. Б. Шевців,

Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка, м. Дрогобич

ГРАМАТИЧНА ПАРТИТУРА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ АВТОБІОГРАФІЧНОГО ДИСКУРСУ Й.-В. ГЕТЕ

Статтю присвячено розгляду граматичної партитури як важливої складової автобіографічного дискурсу. Сформульовано визначення автобіографічного дискурсу як літературознавчого поняття. Проаналізовано особливості авторської самопрезентації Й.-В. Гете на лексичному та граматичному рівнях. Представлено широкий граматико-контекстуальний комплекс засобів і дискурсивний час Й.-В. Гете.

Ключові слова: автобіографічний дискурс, автор, грамати́ка, граматична партитура.

Статья посвящена рассмотрению грамматической партитуры как важной составной части автобиографического дискурса. Сформулировано определение автобиографического дискурса как литературоведческого понятия. Проанализированы особенности авторской самопрезентации Гете на лексическом и грамматическом уровнях. В статье представлен широкий грамматико-контекстуальный комплекс авторских средств и дискурсивное время Й.-В. Гете.

Ключевые слова: автобиографический дискурс, автор, грамматика, грамматическая партитура.

The study of memoirs literature is one of the most perspective branches of the modern Ukrainian literature. The term 'discourse' needs new approaches for examining autobiography. The article is devoted to grammatical score as an essential part of the autobiographical discourse. The definition of the autobiographical discourse as a literary notion is formulated. The analysis of the discourse is not full without counting its lexical and cultural peculiarities. The peculiarities of the author's self-representation are analyzed on lexico and grammatical levels. A wide grammatical and contextual complex of means and discourse time of Goethe are presented.

Key words: autobiographical discourse, author, grammar, grammatical score.

Автобіографія як літературний жанр формує сьогодні одну з провідних тем активних літературознавчих дискусій, а саме німецьких (Т. Клайбер, Г. Глагау, М. Шютц, М. Вагнер-Егелъгааф), французьких (Ж. Гюсдорф, Ф. Лежен, Ж. Старобінські), російських (Н. Ніколіна, Л. Мішина, О. Созіна) дослідників. Вивчення спогадової літератури є одним із перспективних напрямків сучасної української літературознавчої науки (О. Галич, Л. Мироненко, Г. Попова, А. Цяпа, Т. Черкашина).

Нових підходів до розгляду заявленої проблематики потребує активне впровадження у сучасне літературознавство поняття «дискурсу», що в контексті вивчення автобіографії сьогодні представлено лише окремими розвідками. В образі дискурсу література повертається до дослідників складною динамічною стороною, що вимагає пошуку відмінних від традиційних методів і підходів до її вивчення. Розробка теорії автобіографічного дискурсу виділяє його універсальні риси та індивідуально-специфічні особливості в кожному випадку, а також специфіку його функціонування у соціокультурному просторі доби. Це дає підставу вести мову про дослідження автобіографічного дискурсу як актуальне завдання сучасного українського літературознавства.

Мета статті – простежити інтенційне спрямування дискурсивних стратегій Гете, проаналізувати особливості авторської самопрезентації на лексичному та граматичному рівнях. **Об'єктом** дослідження є основні характеристики автобіографічного дискурсу Гете. **Предметом** дослідження є лексико-граматичні особливості тексту «Поезії і правди» Гете.

Кожен період розвитку суспільства відзначений автобіографічними творами, які, будучи тісно пов'язані з ідеологією відповідної епохи, представляють певний рівень авторського самоусвідомлення. Канонічною автобіографією європейського літературного простору, в якій людина зображена в її стосунках із навколишнім світом, є «Поезія і правда» Гете (1749-1832). Композиційні та жанрово-стильові особливості цього твору зумовлені прагненням автора простежити залежність людини від свого часу та поєднання долі окремого індивіда із загальним ходом історії. Змалювання індивідуального в життєписі Гете пов'язане з його проекцією на загальноісторичний розвиток суспільства. Цей факт забезпечує розгортання в «Поезії і правді» Гете катарсичного начала до об'ємного культурно-історичного полотна та представляє специфічний автобіографічний дискурс.

Як стверджують дослідники, «Поле (авто)біографічних досліджень конструється як принципово мультидисциплінарне, що поєднує лінгвістику, антропологію, історію, психологію, соціологію та ін.» [1, с. 148]. Вивчення особливостей автобіографічного дискурсу ускладнюється мультидисциплінарністю цього поняття, що зумовлює його аналіз у широкому контексті гуманітарних наук, пріоритетними серед яких є історія, філософія, психологія. Проте жодна, окремо взята галузь знань, не може претендувати на монополію стосовно «літератури факту». Ми розглядаємо автобіографічний дискурс як сукупність автобіографічних текстів конкретного автора та як комплексний комунікативно-мовленнєвий процес взаємотворчості автобіографа й реального читача у зв'язку з культурно-історичними, ідеологічними, соціальними, психологічними факторами та системою комунікативно-прагматичних установок автобіографа. Мінімальною одиницею автобіографічного дискурсу є висловлювання, що характеризується завершеністю, жанровим оформленням і зв'язком з іншими висловлюваннями. Для творення автобіографічного дискурсу необхідний акт розповідання, який охоплюється поняттям «нарація». Як джерело мовлення, вона оформляє життєві події в автобіографічному дискурсі, розгорнутий зміст тексту автобіографічного твору в свідомості реципієнта в конкретний період його сприйняття.

Підкреслимо тезу В. Гуреева про існування дискурсу в текстах, за якими постають особливі граматики, лексика, правила слововживання і синтаксису, семантика та особливий світ. Оскільки граматики з лексикою оформляють своїми засобами весь спектр проблем когнітивного характеру, які впливають у дискурсі [2, с. 90]. Виходячи з цього, вважаємо необхідним звернутися до поняття граматичної партитури автобіографічного дискурсу. Активно вживаний В. Кашкіним термін «граматична партитура» [4, с. 337-353] добре відображає необхідність суголосся усіх граматичних елементів та їхню відповідність загальній тональності автобіографічного дискурсу.

Грамматична партитура включає у себе граматичні елементи мікроструктури дискурсу, які створюють хронотоп. Грамматична партитура автобіографічного дискурсу – це спрямований на виконання єдиної дискурсивної функції широкий граматико-контекстуальний комплекс засобів: особові займенники «я», «ми», використання третьої особи як прагнення до блокування дійсності життя, переведення її у фіктивний літературний план; дієслова із значенням пригадування; темпоральні прислівники як дискурсивні маркери переривчатості; числівники; підрядні темпоральні речення, часові форми дієслова як засіб забезпечення зв'язності тексту. Дискурсивний час характеризується переривчатістю, у ньому можна виділити певні фази, епізоди, події. Ми розглядаємо його як позначення часового співвідношення реальних подій, які сприймаються через емоційний стан. Вважаємо, що без врахування особливостей його лексичного та культурологічного полів аналіз автобіографічного дискурсу є неповним.

Текст «Поезії і правди» написаний від першої особи однини, але в ньому наявні численні переходи на розповідь від третьої особи (так званий суб'єктний синкретизм). Це ставить автора в позицію стороннього розповідача та надає інформації відтінку неупередженості та об'єктивності. Аналіз таких переходів приводить до висновку, що вони, здебільшого, стосуються не дуже приємних життєвих епізодів, хоч інколи така зміна спостерігається і в нейтральних розповідях. Змалюючи дитинство, Гете вживає слово «хлопчик», коли йдеться про нього та сестру – «діти», в розповіді про юнацькі роки – «юнак», про себе дорослого Гете скаже «мандрівник», «автор цієї книги», «автор», «молодий автор» і т.д. (*тут і надалі переклад з нім. мови мій, Г. Ш.*) [6, 542, 582, 637, 638, 639, 643, 640, 648].

Перехід на третю особу пов'язаний з тим, що бути лише персонажем Гете легше. Доречною у цьому контексті є згадка про включений до вступу фіктивний лист друга, в якому також наявний такий перехід: ми-Ваші друзі-вони (*wir-Ihre Freunde, sie*) [6, с. 9]. Часто розповідач повідомляє не про себе, а про групу, до якої він належить. При цьому процес ідентифікації переміщується з рівня суб'єктивного переживання на рівень соціальної приналежності. В одному моменті Гете чітко відділяє себе від протагоніста, називаючи його «нашим другом» [6, с. 728]. Очевидно, що співучасником подій у цій ситуації є сам читач. Специфічним є початок розповіді Гете про сестру Корнелію, в якій вжито форму множини: «... ми постараємося розповісти...» [6, с. 779]. Елементами, що підкреслюють спільність середовища та досвіду з адресатом, здійснюється зображення образу читача, якого Гете наділяє конкретними рисами. Вказівка на присутність читача є в тексті «Поезії і правди» постійною. На увагу заслуговує поєднання часових форм. Вперше зміну (*Präteritum-Präsens*) зроблено при описі Лісабонського землетрусу: «Земля хитається і тремтить, море закипає, зіштовхуються кораблі, падають будинки, на них церкви та вежі, море поглинає частину королівського палацу» [6, с. 34]. Цей опис базується на уяві Гете, яка знищує часову та географічну дистанції. Повідомлення підриває фундамент християнської релігії, природі приписується руйнівна демонічна сила. Зміну часових форм при описі Суду Дудкарів [6, с. 29] пояснюємо констатуючим характером повторюваного явища. Змалюваний у третій книзі бурхливий інцидент, що спалахнув у Великодню п'ятницю 1759 року між батьком Гете та графом Тораном, який квартирував у їхньому домі, презентує багату уяву письменника, оскільки все описано чітко та впевнено. Але Гете не був свідком суперечки, та й мало ймовірно, що вона відбувалася за участю ще когось.

У канву розгорнутої у п'ятій книзі розповіді про події 3 квітня 1764 року вплетено написаний у теперішньому часі уривок [6, с. 215–216], який стосується минулого та має прив'язаність до його опису. У ньому передано фантазування на площі Гете та його друзів стосовно подій, що відбувалися в цей час у міській ратуші. Але в теперішньому часі Гете говорить про минулі події, які не є кульмінаційними: «посли їдуть», «спадковий маршал граф фон Паппенгейм сідає на коня», «він рушає» [6, с. 215–216]. Форма теперішнього часу працює на підсилення образу протагоніста «Поезії і правди», який в даний момент переживає описувані події. Хронологія розповіді про історичні події переривається вставкою про Гретхен, це підсилює характеристики «Поезії і правди» як художнього твору: «Але відірвемося на мить від курфюрста Еммеріха-Йосифа... ми знову повернемося до Гретхен» [6, с. 201]. Подібна ситуація виникає у сьомій книзі, де в розповідь про навчання у Лейпцигу включено опис релігійних обрядів протестантської церкви та спогади про першу сповідь Гете [6, с. 313–317]. Наведені ситуації дають змогу говорити про особливий авторський час як відтворення бачення Гете подією послідовності. Суверенність автора «Поезії і правди» слабшає у третій її частині, а з передмовою до четвертої частини автор, за висловлюванням Б. Йеслінга, перетворюється на комбінатора життєвих фактів [7, с. 327]. Структура четвертої частини «Поезії і правди» дещо нагадує «Роки мандрів Вільгельма Майстера». Візьмімо до уваги непов'язані між собою історію про пожежу на єврейській вулиці та історію на ковзанці [6, с. 727–729].

Спогади про німецького сатирика Готліба Вільгельма Рабенера цікаві в плані інформації та вибору мовних засобів для її передання. Наявна в цьому епізоді зміна часових форм демонструє злагодженість граматичної партитури автобіографічного дискурсу. Як про живого, говорить Гете про Рабенера через багато років, використовуючи майбутній час: «Така особистість як Рабенер з'явиться нескоро» [6, с. 283]. Вибір часової форми вказує на велич постаті Рабенера, оскільки автор вживає її через багато років після смерті цієї людини. Цей епізод вказує на наявність елементу футуральної перспективи в автобіографічному дискурсі Гете. Звертаємо увагу на наступне узагальнення: сформульоване в минулому часі висловлювання, що в Рабенера не було наступників, оскільки ніхто не посміє із ним зрівнятися. Три часові форми ілюструють хід думок Гете. Форма минулого часу виглядає як беззаперечна констатація реальних фактів, теперішній час є унісоном «я» теперішнього та «я» тодішнього, майбутній час доносить голос «я» теперішнього.

За встановлення і забезпечення художньої комунікації в автобіографічному дискурсі відповідальна читацька імпліцитність. Вона існує у формі імпліцитних читацьких проєктувань до майже повної деавтоматизації, коли читач приходить до певного смислового судження. Автобіографічна проза багата на ситуації, які мають певні типові характеристики, щоб залучити читача до співтворчості, чим власне і є автобіографічний дискурс Гете. Митець постулює імпліцитність через структуру автобіографії, її лексико-граматичні особливості та вимоги, які текст пропонує для умови його успішної реценсії.

Результатом проведеного нами дослідження є тлумачення терміна «граматична партитура» для позначення важливого елементу функціонування автобіографічного дискурсу. Як бачимо, дискурсивні стратегії автобіографічного розповіді Гете зреалізовані в рамках певного лексико-граматичного комплексу. Граматична партитура автобіографічного дискурсу Гете сприяє розгортанню трьох комунікативних планів автобіографічного дискурсу: актуального, минулого та майбутнього. Кожен граматичний засіб відіграє конкретну роль при створенні макроструктури автобіографічного дискурсу в інтердискурсивних зв'язках. Викладені в статті результати проведеного нами дослідження не вичерпують усіх аспектів автобіографічного дискурсу як об'єкта дослідження. Вбачаємо перспективним дослідження автобіографічного дискурсу Гете не лише на лінгвістичному, а й на екстралінгвістичному рівнях, що включає вивчення культурних, психологічних та прагматичних установок оповідача.

Література:

1. Арлаускайте Н. Поэтика частного пространства Марины Цветаевой : пространство неповседневности / Наталия Арлаускайте // Новое литературное обозрение. – 2004. – № 4. – С. 148–153.
2. Гуреев В. А. Введение дискурсивных данных в современные грамматики / В. А. Гуреев // Текст и дискурс : традиционный и когнитивно-функциональный аспекты исследования : Сб. научн. тр. / Под ред. Л. А. Манерко ; Ряз. гос. пед. ун-т им. С. А. Есенина. – Рязань, 2002. – С. 89–93.
3. Женетт Ж. Фигуры : Работы по поэтике. В 2 т. [пер. с фр. под общей ред. С. Зенкина ; вступит. статья С. Зенкина]. / Жерар Женетт. Т. 1. : «Фигуры I», «Фигуры II» – М. : Издательство им. Сабашниковых, 1998. – 472 с.
4. Кашкин В. Б. Сопоставительные исследования дискурса / В. Б. Кашкин // Концептуальное пространство языка : Сборник научных трудов. Посвящается юбилею профессора Н. Н. Болдырева / Под ред. Е. С. Кубряковой. – Тамбов : Изд-во ТГУ им Г. Р. Державина, 2005. – С. 337–353.
5. Компаньон А. Демон теории. Литература и здравый смысл / Антуан Компаньон ; [пер. с фр. С. Зенкина]. – М. : Издательство им. Сабашниковых, 2001. – 336 с.
6. Goethe Johann Wolfgang. Poetische Werke // Werke in 16 Bänden [2. Auflage]. Anmerkungen und Erläuterungen : Hans-Heinrich Reuter, Annemarie Noelle, Gerhardt Seidel. / Goethe Johann Wolfgang. Berlin und Weimar : Aufbau-Verlag, 1967.
7. JeBling Benedikt. Autobiographische Schriften // Goethe Handbuch. In vier Bänden. [Herausgegeben von Bernd Witte und Peter Schmidt]. Band 3. – Stuttgart Weimar : Verlag J. B. Metzler, 2003. – S. 318–320.

УДК 82.09

Ф. М. Штейнбук,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

КОНВЕРГЕНЦІЯ ТОПОСУ СПОКУСЛИВОСТІ У ТВОРАХ СУЧАСНОЇ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ*

У статті на прикладі текстів сучасної світової літератури та в оперті на тілесно-міметичний метод аналізу художніх творів в поєднанні з топологічною рефлексією розглянуто проблематику конвергенції топосу спокусливості у відмінних культурних сферах і зроблено висновок про те, що корелят спокуси надається на інтерпретацію у категоріях реторсії. Внаслідок цього, по-перше, такі класичні чинники спокуси, як «жіноче» та «фетиши», набувають модернізованого чи, точніше, трансгресивного штибу і, по-друге, ця своєрідна «трансгресія спокуси» становить очевидну основу не тільки для міжстатевої, а й для міжкультурної комунікації.

Ключові слова: конвергенція, тілесно-міметичний метод аналізу художніх творів, топологічна рефлексія, топос спокусливості, реторсія.

* Стаття репрезентує частину монографії автора «Конвергенція тілесних мікротопосів у сучасній світовій літературі» (див.: Штейнбук Ф. Конвергенція тілесних мікротопосів у сучасній світовій літературі : [монографія] / Штейнбук Ф. – К. : Видавничий дім Дмитра Бурого, 2014. – 248 с.).